

Vztah práva a ekonomie

JUDr. Ing. Petr Machálek Ph.D.

Ekonomie

- Existují různé ekonomické směry (školy), které mohou používat odlišné definice ekonomie.
- Obecně ekonomie je nauka, která se zabývá popisem a analýzou výroby, distribuce a spotřeby ekonomických statků (zejména zboží, služeb a peněz), a zkoumá, jak jsou omezené zdroje alokovány mezi jednotlivá alternativní využití.
- Ekonomie je věda, která zkoumá lidské chování jako vztah daný mezi výstupy a omezenými vstupy, které mají rozličné použití.

ROBBINS, Lionel. Essay on the Nature and Significance of Economic Science [online]. London: MACMILLAN AND CO., LIMITED, 1932 [cit. 2016-08-21]. S. 15.

- Ekonomie souvisí s dalšími obory, jako jsou účetnictví, matematika, ekonometrie, psychologie, sociologie, politologie, ekonomická geografie, ekologie či právo.
- Slovo „ekonomie“ pochází z řeckého výrazu oikonomia: oikos – dům, nomos – zákon, který původně znamenal „vedení domácnosti“.
- Z hlediska zkoumání ekonomického chování a rozhodování jednotlivců, domácností, firem (podniků) či státu se ekonomie dělí na mikroekonomii a makroekonomii.
 - Mikroekonomie: zabývá se ekonomickým chováním jednotlivých subjektů, tedy jednotlivců, domácností, firem a státu; zkoumá např. relativní ceny statků a výrobních faktorů, vliv daní na podnik apod.
 - Makroekonomie: zkoumá ekonomiku jako celek, k čemuž používá tzv. ekonomické agregáty. Zkoumá např. HDP, hospodářský růst, cenovou hladinu, inflaci, apod.

Význam studia ekonomie pro právníky

- Ekonomie (jako věda) zkoumá výrobu, rozdělování a spotřebu zboží, služeb a peněz, zabývá se využitím zdrojů, poměrem nákladů a výnosů, pracuje s pojmy jako jsou spotřeba, užitek, výroba, směna, trh, cena, nabídka, poptávka.
- Právo je nejčastěji ztotožňováno se systémem norem vytvářených a sankcionovaných státní mocí, kterými se řídí chování lidí v jejich vzájemných vztazích.

Právo je definováno mnoha způsoby, přičemž pro potřeby této přednášky postačuje, pokud budeme právo chápat jako **soustavu právních norem, tj. pravidel chování** (příkazů, zákazů nebo dovolení):

- kterými se řídí společnost (vymezená územně, anebo zájmově),
a
- které jsou **uznávané nebo přímo stanovené státem**.

Právo je nejvýznamnější z normativních systémů, přičemž jeho pomocí působí vůle zákonodárce na společenské vztahy. Oproti ostatním normativním systémům se liší svou obecnou závazností.

Právo dělíme na **objektivní** a **subjektivní**

- a) objektivní právo** = systém pravidel (konkrétních právních norem vyjádřených v pozitivním právu v právních předpisech), který reguluje chování lidí – obecně, dodržování právních norem je zabezpečeno určitou autoritou, která za jejich porušení ukládá sankce

- b) subjektivní právo** = právo na něco, možnost nějak se chovat, která je objektivním právem zaručena.

Právní vztahy ve smyslu realizace oprávnění a povinností. V právních vztazích se v normě stanovené chování realizuje do konkrétních oprávnění a povinností. (*KUBŮ, Lubomír; HUNGR, Pavel; OSINA, Petr. Teorie práva. 1. vyd. Praha: Linde, 2007, s. 35-37*)

Funkce práva (vliv na chování člověka a společnosti vůbec, tj. i v rámci ekonomie a ekonomiky)

- a) **organizační** – snižování míry chaosu ve společnosti (aby nedocházelo ke konfliktům)
- b) **preventivní** – tato funkce má zajistit předcházení porušování práva. Každý je povinen počínat si při svém konání tak, aby nedošlo k nedůvodné újmě na svobodě, životě, zdraví nebo na vlastnictví jiného. Působí tak, že adresáty upozorňuje na možnost vzniku nepříznivých následků v případě porušení práva. Preventivní působení lze chápat také jako motivační, neboť odpovědnost má odradit od porušení povinnosti
- c) **ochranná (vyrovnávací)** – slouží k vyrovnání nerovností ve společnosti (ochrana spotřebitele), ochrana subjektivních zájmů členů společnosti před těmi, kdo právo porušují
- d) **kompensační (reparační)** - projevuje se v povinnosti nahradit vzniklou újmu. Každý, kdo jinému (FO, PO anebo státu) způsobí újmu úmyslným porušením dobrých mravů, nebo porušením zákona či smlouvy, je povinen vzniklou újmu nahradit; vykonával-li však své právo, je škůdce povinen škodu nahradit, jen sledoval-li jako hlavní účel poškození jiného.
- e) **satisfakční** – tuto funkci se v tomto ohledu rozumí zajištění odpovídajícího vyvážení a zmírnění vzniklé újmy, která má zejména nemajetkovou povahu.
- f) **represivní** – představuje povinnost státu + jeho prostředky prosazovat dodržování práva, ukládat sankce při jeho porušení, směřuje k obnovení narušeného spravedlivého řádu anebo uložení trestu.

Právo a ekonomie

Z pohledu

a) ekonomického je právo prostředkem k dosahování ekonomických cílů (má konkrétní dopad na ekonomiku).

b) právního je:

- ekonomie věda, teorie, přístupy ekonomika jednou z regulovaných společenských oblastí
- ekonomika pak označuje konkrétní hospodaření daného subjektu (stát, územní samospráva, právnické a fyzické osoby),
- Právo není vnímáno jen jako normativní systém, ale také jako věda, která se tímto systémem zabývá.

Právo je logicky v rámci ekonomie (jako vědy) objektem zájmu ekonomů, kteří při jeho analýze aplikují ekonomickou (především mikroekonomickou) teorii, aby mohli popsat, vysvětlit, předvídat a hodnotit efekty práva na lidské chování a na společnost jako celek.

Samotná ekonomie (jako věda) zkoumá právo a pro jeho (ekonomickou) analýzu je důležitý empirický přístup, interpretace dat a definování jevů, které jsou v čase opakující (stávají se pravidlem, zvyklostí), které na tomto empirickém základě umožní nastavit právní normy (mimořádně v teorii práva tuto funkci dáváme jen morálce, ačkoliv zjevně by se měla rozšířit i na další společenské a sociální jevy a disciplíny), které zase následně ovlivní ekonomiku (a v tomto důsledku i ekonomii) v budoucnosti (právní řád stanoví některá pravidla ekonomiky).

Právní normu můžeme zpravidla definovat jako všeobecně závazné pravidlo, které reguluje lidské chování.

Mezi právní normy provádějící tuto regulaci, tj. do ekonomického (hospodářského) práva, spadají především normy:

- soutěžního práva,
- práva jednotlivých průmyslových odvětví (např. energetika),
- společenstevní právo,
- právo cenných papírů,
- daňové právo,
- obchodní závazkové právo
či
- právo ochrany spotřebitele.

[VELJANOVSKI, C. The Economics of Law. 2nd edition. The Institute of Economic Affairs, 2007, s. 25.]

Ekonomie, ekonomika, ekonomické právo

Ekonomika je jednou z mnoha oblastí lidské činnosti regulovaných právem.

Ekonomika (oproti ekonomii) znamená:

- výrobu,
- rozdělování,
- směnu a
- spotřebu statků a služeb

Subjekty na definovaném území.

Můžeme tedy hovořit například o ekonomice:

- České republiky,
- tržní
- centrálně řízené.

V konkrétní ekonomice můžeme také pozorovat makroekonomické jevy, jako jsou:

- inflace
- nezaměstnanost.

Stejný význam jako slovo ekonomika mají také pojmy hospodářství a ekonomický systém.

Z již uvedeného je zřejmé, že ekonomie není to samé co ekonomika. Tyto pojmy:

- někdy bývají používány promiscue,
- jindy je každému z nich přiřazován poněkud odlišný význam.

Podobnost těchto dvou slov (oproštěných od významu). Například slovo „ekonomický“ může znamenat „související s ekonomikou“ i „související s ekonomikou“. Závisí vždy na konkrétním případě použití.

(čerpáno mj. z <https://jinepravo.blogspot.com/2014/01/jan-broulik-pleteme-si-v-souvislosti-s.html>)

Pro právníka může být obtížné vnímat rozdíl mezi:

- ekonomikou jakožto vědou a
- ekonomikou jakožto jedním z objektů jejího zájmu.

Nejasné oddělení „vědy“ od „objektu jejího zkoumání“ v oblasti práva. V této oblasti totiž často není vedena jasná čára mezi naukou a praxí.

Vztah práva a ekonomiky

- Pokud hovoříme o formálních a materiálních pramenech práva, pak:
 - mezi formální prameny práva řadíme převážně právní předpisy,
 - materiální prameny práva jsou široká škála skutečností, které vedou zákonodárce danou právní úpravu přijmout (tedy i skutečnosti mající svůj původ v ekonomice).
- Zákonodárce (resp. moc výkonná, která v převažujícím rozsahu v rámci legislativního procesu připravuje právní předpisy, obsahující jednotlivé právní normy) tak vytváří a mění právo regulující ekonomiku v důsledku skutečností, které vzešly právě z ekonomiky samotné. Na druhou stranu „zákonodárce není jen nějaká loutka manipulovaná zájmy, ale zákonodárce sám zaujímá hodnotící stanovisko, a podle toho právní normu fixuje“ (*SOBEK, Tomáš. Právní myšlení. Kritika moralismu. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2011, s. 313.*)

Právní prostředí pro podnikání

- prostředí příznivé nebo stísněné – žádná pravidla, povolování nebo registrace ?
- organizačně-právní formy podnikání
- korektní soutěžní prostředí
- ekonomická motivace k respektování právních pravidel

K čemu je dobrá znalost ekonomie

- vzájemné porozumění v situacích, kdy z různých úhlů pohledu popisujeme totéž

Příklad: termín firma

- jsme schopni realizovat příkaz právní normy v situacích, kdy právní pravidlo chování používá ekonomické kategorie

Příklad – rozdělení zisku v kapitálové společnosti

- § 34 odst. 2 ZOK: Částka k rozdělení nesmí překročit součet výsledku hospodaření posledního skončeného účetního období, výsledku hospodaření minulých let a dobrovolných fondů
 - § 40 odst. 1 ZOK: právní pravidlo zakazuje rozdělit zisk mezi akcionáře, pokud se ke dni skončení posledního účetního období vlastní kapitál vyplývající z řádné účetní závěrky sníží po tomto rozdělení pod výši upsaného základního kapitálu zvýšeného o fondy, které nelze podle zákona nebo stanov rozdělit mezi akcionáře
- schopnost využít informací, které zajišťuje právní úprava veřejných rejstříků a jiných veřejných informačních zdrojů

Příklad: výpočty poměrových ukazatelů, doporučení vyplývající z bilančních pravidel

- využití ekonomických znalostí v legislativě a přesnější formulaci právních pravidel chování

Příklad: nutnost používat totožnou terminologii v předpisech o účetnictví i souvisejících předpisech soukromého práva

- schopnost vidět jednotlivé právní případy nejen jako právní problémy, ale v širší souvislosti ekonomického prostředí

Příklad: předběžné kalkulace nákladů a výnosů u podnikatelských záměrů, pokud se pro účely podnikání zakládají obchodní korporace a hledají se jejich nejvhodnější formy.

- využití při rozhodování sporů

Příklad: schopnost správně formulovat zadání pro znalce

- znalosti z obou oblastí se předpokládají u specifických oborů, např. bankovníctví, pojišťovnictví, obchodování s cennými papíry

Příklady vzájemných souvislostí

- Úprava právního postavení členů orgánů obchodních korporací
- Úprava obchodní firmy
- Úprava pravidel pro nekalou soutěž
- Pravidla pro oprávněné podnikání
- Ekonomické limity právní regulace
- Úprava závazkových vztahů (právních poměrů)

Znalost práva z oblasti ekonomiky

§ 7 zákona o účetnictví

(1) Účetní jednotky jsou povinny vést účetnictví tak, aby účetní závěrka byla sestavena na jeho základě srozumitelně a podávala **věrný a poctivý obraz předmětu účetnictví a finanční situace účetní jednotky tak, aby na jejím základě mohla osoba, která tyto informace využívá (dále jen „uživatel“), činit ekonomická rozhodnutí.**

(2) **Zobrazení je věrné**, jestliže obsah položek účetní závěrky odpovídá skutečnému stavu, který je přitom zobrazen v souladu s účetními metodami, jejichž použití je účetní jednotce uloženo na základě tohoto zákona. **Zobrazení je poctivé**, když jsou při něm použity účetní metody způsobem, který vede k dosažení věrnosti. Tam, kde účetní jednotka může volit mezi více možnostmi dané účetní metody a zvolená možnost by zastírala skutečný stav, je účetní jednotka povinna zvolit jinou možnost, která skutečnému stavu odpovídá. Pokud dojde ve výjimečných případech k tomu, že použití účetních metod stanovených prováděcími právními předpisy bude neslučitelné s povinností podle odstavce 1, postupuje účetní jednotka odchylně tak, aby byl podán věrný a poctivý obraz.

§ 8 zákona o účetnictví

*(1) Účetní jednotky jsou povinny vést účetnictví **správné, úplné, průkazné, srozumitelné, přehledné a způsobem zaručujícím trvalost účetních záznamů.***

*(2) Účetnictví účetní jednotky je **správné**, **jestliže účetní jednotka vede účetnictví tak, že to neodporuje tomuto zákonu a ostatním právním předpisům ani neobchází jejich účel.***

*(3) Účetnictví účetní jednotky je **úplné**, **jestliže účetní jednotka zaúčtovala v účetním období v účetních knihách všechny účetní případy, které v něm měla zaúčtovat podle [§ 3](#), a nejpozději do konce tohoto období za jemu bezprostředně předcházející účetní období sestavila účetní závěrku, popřípadě i konsolidovanou účetní závěrku, vyhotovila výroční zprávu, popřípadě i konsolidovanou výroční zprávu, zveřejnila informace podle [§ 21a](#) a má o těchto skutečnostech veškeré účetní záznamy, a to přehledně uspořádané.***

(4) Účetnictví účetní jednotky je **průkazné**, jestliže všechny účetní záznamy tohoto účetnictví jsou průkazné ([§ 33a](#)) a účetní jednotka provedla inventarizaci.

(5) Účetnictví účetní jednotky je **srozumitelné**, jestliže umožňuje jednotlivě i v souvislostech spolehlivě a jednoznačně určit

- a) obsah účetních případů alespoň s použitím účetních metod uvedených v [§ 4 odst. 8](#),
- b) obsah účetních záznamů s použitím nástrojů uvedených v [§ 4 odst. 10](#),
- c) vazbu mezi účetním záznamem vzniklým seskupením a dílčími účetními záznamy v případech uvedených v [§ 33 odst. 5](#).

(6) Účetnictví účetní jednotky je vedeno způsobem zaručujícím trvalost účetních záznamů, jestliže účetní jednotka je schopna splnit povinnosti spojené s jejich úschovou a zpracováním podle [§ 31](#), [32](#) a [§ 33 odst. 3](#) a [7](#) po celou dobu, po niž jsou jí tímto zákonem uloženy.

Inventarizace majetku a závazků

§ 29

- (1) Účetní jednotky inventarizací **zjišťují skutečný stav veškerého majetku a závazků a ověřují, zda zjištěný skutečný stav odpovídá stavu majetku a závazků v účetnictví a zda nejsou dány důvody pro účtování o položkách** podle § 25 odst. 3. Inventarizaci účetní jednotky provádějí k okamžiku, ke kterému sestavují účetní závěrku jako řádnou nebo mimořádnou (dále jen "periodická inventarizace"). V případech uvedených v odstavci 2 účetní jednotky mohou provádět inventarizaci i v průběhu účetního období (dále jen "průběžná inventarizace"). Ustanovení o provádění inventarizací podle zvláštních právních předpisů nejsou tímto dotčena.
- (2) Průběžnou inventarizaci mohou účetní jednotky provádět pouze u zásob, u nichž účtují podle druhů nebo podle míst jejich uložení nebo hmotně odpovědných osob, a dále u dlouhodobého hmotného movitého majetku, jenž vzhledem k funkci, kterou plní v účetní jednotce, je v soustavném pohybu a nemá stálé místo, kam náleží. Termín této inventarizace si stanoví sama účetní jednotka. Každý druh zásob a uvedeného hmotného majetku musí být takto inventarizován alespoň jednou za účetní období.
- (3) Účetní jednotky jsou povinny prokázat provedení inventarizace u veškerého majetku a závazků po dobu 5 let po jejím provedení.
- (4) Požadavky na organizační zajištění a způsob provedení inventarizace u vybraných účetních jednotek, včetně bližších podmínek inventarizace položek jiných aktiv a jiných pasiv stanoví prováděcí právní předpis.

§ 24 Oceňování majetku

- (1) Účetní jednotky jsou povinny oceňovat majetek nebo jeho části a závazky způsoby podle tohoto zákona.
- (2) Účetní jednotky **oceňují majetek a závazky**
 - a) **k okamžiku uskutečnění účetního případu způsoby podle § 25,**
 - b) **ke konci rozvahového dne** nebo k jinému okamžiku, k němuž se účetní závěrka sestavuje, způsoby podle § 27; rovněž toto ocenění je povinna zaznamenat v účetních knihách, (dále jen "okamžik ocenění"). Ustanovení tohoto zákona o oceňování majetku a závazků se použije přiměřeně i pro oceňování jiných aktiv a pasiv.
- (4) **Při pořízení souboru hmotných movitých věcí se samostatným technicko-ekonomickým určením, které slouží jednotnému účelu, popřípadě u dalších souborů stanovených prováděcím právním předpisem, se ocení soubor jako celek.**
- (5) Prováděcí právní předpis stanoví případy a okamžiky účtování o ocenění jmění při přeměnách. Tento předpis dále stanoví účetní metodu oceňování majetku podle odstavců 3 a 4 včetně možností použití způsobu oceňování podle odstavce 3 písm. a) bodu 1 v případě přeshraniční přeměny, vkladu nebo prodeji obchodního závodu, pobočky nebo jiné části obchodního závodu.
- (6) Majetek a závazky vyjádřené v cizí měně přepočítávají účetní jednotky na českou měnu kurzem devizového trhu vyhlášeným Českou národní bankou, a to k okamžiku ocenění
 - a) podle odstavce 2 písm. a), nebo
 - b) podle odstavce 2 písm. b), a to pouze majetek a závazky uvedené v § 4 odst. 12.